

In memoriam

Foto: Tihomir Pinter

Boris A. Novak

Tonko Maroević
(1941–2020)

Nekrolog v večnem sedanjiku

Težko je pisati o Tonku Maroeviću v pretekliku. Preteklik namreč nikakor ne ustreza Tonkovi neskončni radosti do življenja in umetnosti, Tonkovemu iskrivemu duhu in duhovitosti, Tonkovi odprtosti, radovednosti in radovidnosti, Tonkovemu večnemu nasmehu in smehu.

Zato, kljubovaje zavesti o Tonkovem odhodu, pišem ta nekrolog v sedanjiku. Večnem sedanjiku.

Pesnik, umetnostni zgodovinar in prevajalec Tonko Maroević je eden izmed najbolj plemenitih in lucidnih glasov sodobne hrvaške književnosti ter kulturnega in intelektualnega življenja, kozmopolit in polihistor, ambasador Združenih kraljestev Renesanse in Baroka v naših ubožnih časih ter utelešenje Mediterana.

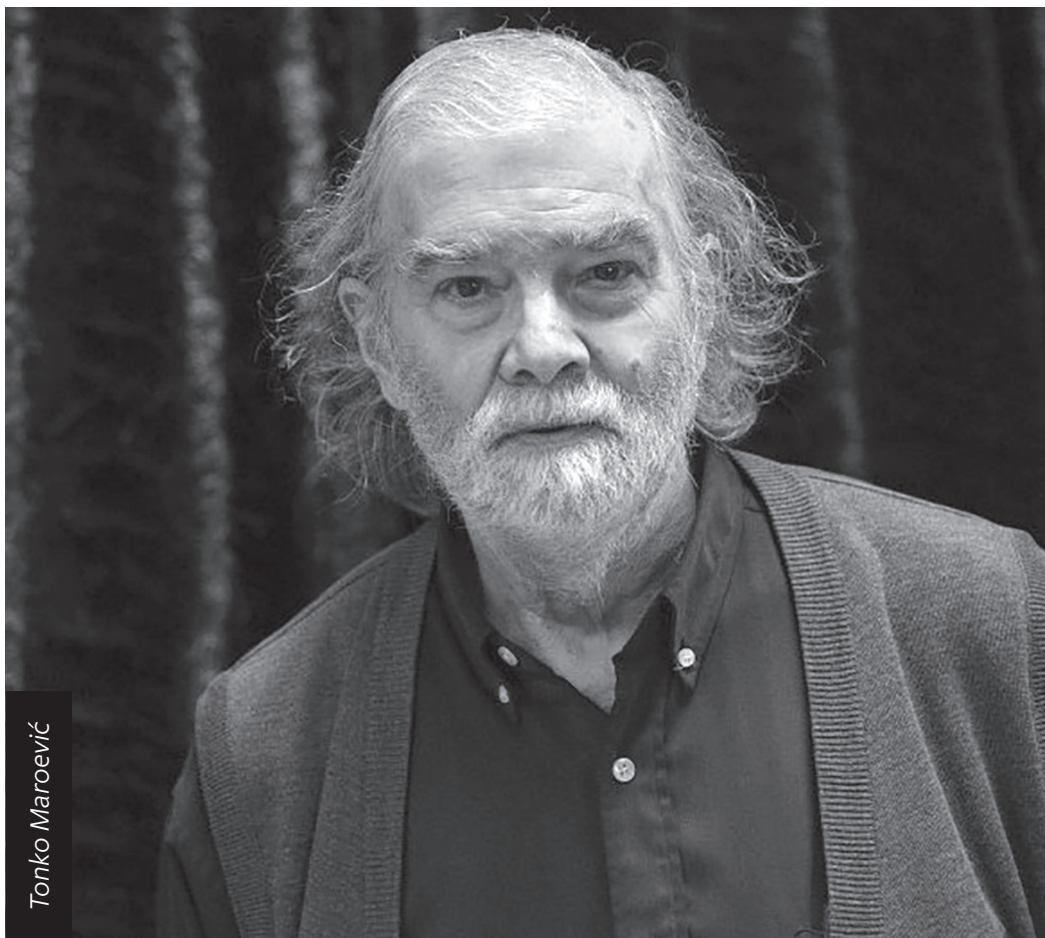
Rodi se v Splitu leta 1941, gimnazijo konča v Splitu, v Zagrebu pa primerjalno književnost in umetnostno zgodovino. Doktorira s tezo *Likovna umetnost v hrvaški književnosti od moderne do danes*.

Zanj je značilna intenzivna medumetnostna korespondenca med literarno in likovnimi umetnostmi, kar prihaja do izraza tako v poeziji kot v teoretičnih razpravah. Nepregleden je njegov opus literarnozgodovinskih študij, kot umetnostni zgodovinar pa podpiše dvajset likovnih monografij. Pogosto analizira tudi dela slovenskih likovnih umetnikov; v zadnjem času se znova posveča likovni poetiki Andreja Jemca, slikarja, ki mu je še

posebej ljub. Je redni član Hrvaške ter dopisni član Slovenske in Črnogorske akademije znanosti in umetnosti. Med slovenskimi umetnostnimi zgodovinarji veliko sodeluje z Milčkom Komeljem.

Njegovi pesniški in intelektualni začetki so zaznamovani s sodelovanjem pri prelomni hrvaški literarni in filozofski reviji *Razlog*, ki izhaja v letih 1961–69 in združuje pisatelje in mislece, rojene na prelomu tridesetih in štiridesetih let 20. stoletja, tik pred izbruhom druge svetovne vojne. Gre za uporniško generacijo šestdesetih let, ki – tako kot povesod po svetu – izpelje pogumno, korenito in daljnosežno spremembo vrednostnega sistema ter junaško odkriva nove izrazne poti, tudi v smeri avantgardističnih eksperimentov. Utesnjuje jih tako zadušljiva literarna tradicija kot ideološko dirigirana estetika, na živce pa jim gre tudi sentimentalni intimizem, značilen za petdeseta leta.

Tonko Maroević

Ker pa se avantgardistična drznost proti koncu sedemdesetih let sprevrže v formalistični kliše, nekateri *razlogovci* storijo bistven korak naprej oziroma točneje – nazaj: s ponovnim odkritjem tradicije (tudi lastne, hrvaške, ki doseže mednarodno raven že v času renesanse in baroka) postaneta Tonko Maroević in Zvonimir Mrkonjić pionirja hrvaškega postmodernizma. K postmodernističnemu preobratu v hrvaški poeziji veliko prispeva tudi dubrovniški pesnik Luko Paljetak.

Ne more biti naključje, da so vsi trije akterji tega preobrata Dalmatinci: Paljetak iz Dubrovnika, Mrkonjić iz Splita in Maroević s Hvara. Gre za tri prestolnice hrvaške renesančne in baročne književnosti. Eno izmed znamenj te mediteranske obarvanosti je tudi izjemna skrb za pesniško obliko; ti trije pesniki ponovno uveljavijo vezano besedo in klasične pesniške oblike, vseskozi v sintezi z živo jezikovno in umetniško občutljivostjo svojega časa. V teh nemirnih letih Maroević objavi zbirke *V koži iz kože* (1981), *Baffonerije* (1984), *Motiv Genovefe* (1986), *Sled roga, ne brez vraga* (*Trag roga, ne bez vraga*, 1987), v katerih do izraza pridejo jezikovno mojstrstvo, postmodernistično (tudi parodično) zrcaljenje tradicije ter neverjeten občutek za humor, ironijo in seveda avtoironijo.

Izjemno zanimiva in plodna je zbirka *Štiriročno* (1992). Po klavirski igri povzet naslov *Štiriročno* lahko razumemo kot (postmodernistično) zavest, da pesnjenje nikoli ni zgolj monolog, temveč vselej že dialog, nikoli samozadosten Veliki Tekst, ampak vselej že tudi kontekst, nič več božanska gesta romantičnega, genialnega stvarnika, temveč pisanje, ki je vselej že palimpsestno, saj skozenj presevajo druge pisave, tradicija, odsevi, odmevi ... V sonetu *Štiriročno* iz zbirke *Sonetna stroka* pa Maroević to formulo uporabi tudi kot poetično, natančno in posrečeno definicijo prevajalske umetnosti: da gre za igranje, ki je "štiriročno". So-ustvarjalno. Pri katerem (se) prevajalec igra skupaj z avtorjem.

Zato *Štiriročno* imenitno figurira tudi kot naslov slovenskega izbora Maroevićevih pesmi, ki izide leta 2019 pri Slovenski matici in Slovenskem PEN-u, s pomočjo SAZU. Izide se tudi matematično: eden in edini Tonko + njegovi trije slovenski prevajalci, Marjan Strojjan, Miha Pintarič in podpisani. Tonku ogromno pomeni ta slovenska knjiga, ta naš skromni proti-dar pesniku in prevajalcu, ki nam toliko daje.

Vrhunec Maroevićeve tendence k jezikovni igri je zbirka *Sonetna stroka* (*Sonetna struka*), ki prvič izide leta 1989. Tu Maroević v dialogu s sonetno tradicijo vzpostavi izviren model postmodernističnega soneta, formalno brezhiben, po tonu ironičen, sporočilno pa dialoški v smislu globokega

spoštovanja do predhodnikov in sodobnikov. Tonkova ironija tega spoštovanja ne izpodbija, temveč ga – paradoksalno – ozemlji in v prepričljivosti okrepi.

Ni naključje, da se v sonetih Tonka Maroevića poleg italijanskih in hrvaških renesančnih referenc pogosto oglašata tudi spomin na Prešerna. Tonkova navezanost na slovensko pokrajino, kulturo in ljudi je globoko motivirana in osebna. Ta Dalmatinec mi večkrat pripoveduje o svoji mladostni fascinaciji s slovenskimi gorami in plezanjem, vse življenje pa goji kult Franceta Prešerna. Med mnogimi Tonkovimi pesmimi, posvečenimi Prešernu, naj tu kot primer zazveni sonet *Patetično torej* v prevodu podpisane:

Koliko let preteklo je od znamenja,
od krsta pri Savici! Še več od obdobja,
ko je voda v zvrhanih posodah
prvič našla pot navzdol, sredi kamenja.

Daleč je čas pesniškega hotenja
označiti naravo tega roba
sveta ter se s svetlobo v podobah
vode upreti vsemu, kar se menja.

Joj, tudi moje srečanje s tem slapom
se je zgodilo zdavnaj – trikrat mlajši
sem obstal tam pod njim z osuplo sapo.

Čeprav je moj spomin na krst že bled,
tok pa kopiči goščo na tej rajži,
sem se odzval vsaj na sled, sled besed.

Tej poetološki liniji sledijo tudi zbirke *Maščevalna posvetila* (arhaično slovensko: *Osveta posvetil*, izvorni hrvaški neologizem: *Posvetoljubivo*, 1994) ter *Black & Light* (1995). Po izboru *Drevje in kamenje* (2009), v katerem zasije kot pesnik nenavadno širokega izraznega registra, objavi še zbirko *Vrstica mulja, vrstica pene* (*Redak mulja, redak pjene*, 2014), v kateri se vrača k eksistencialno poglobljeni govorici svoje mladosti.

Maroević prevaja iz italijanščine (Dante, Petrarka, Cavalcanti, Papini, Sciascia, Sanguineti, Mascioni), francoščine (Queneau, Jarry, Desnos),

španščine (Lorca, Borges, Neruda) in katalonščine (antologija katalonske poezije, Foix, Espriu, Maragall).

Tonko je veliki in neštetokrat izpričani prijatelj Slovenije. Zato ni naključje, da slovensko poezijo tudi intenzivno prevaja, med drugim Cirila Zlobca, Kajetana Koviča, Tomaža Šalamuna, Marka Kravosa, Primoža Čučnika, Miklavža Komelja in podpisanega. Prepričan sem, da govorim v imenu vseh omenjenih in mnogih drugih pri zahvali za vse izjemne prevode ter za toplo in navdihujoče prijateljstvo.

V nasprotju s katastrofalnim zdrsom mnogih postmodernistov v cinizem je Maroevićeva poetika zgledno visoka. Izhajajoč iz postmodernistične premise, da so medbesedilna razmerja neprimerno pomembnejša kot osebnoizpovedni *Jaz* tradicionalne lirike, ki se v velikem delu modernizma in avantgarde le narcisistično, bombastično napihne, Maroević na prestol in tečaj svojega sveta postavi drugoosebno instanco – *Ti*. Tu se Maroevićeva postmodernistična poetika izkazuje kot avtentična in plemenita umetniška in človeška etika.

Tonkov brat Vinko je alpinist in vodja jugoslovanske (hrvaško-slovenske) odprave leta 1983 na Himalajo, kjer pod ledenim plazom z južne stene Manasluja na strehi sveta za vselej ostane Nejc Zaplotnik.

Tudi Tonko je pomorščak in plezalec, stvarno in simbolno. Obvlada tako širine kot višine – horizontalo morja in obzorja ter človeško širino dopuščanja vsega, kar je, spominsko vertikalno od srednjega do zadnjega veka ter metafizično vertikalno od čudeža telesa do neizrekljive skrivnosti. Na križišču človeških horizontal in vertikal se zgodi pesem.

Tonko je odprt, blag, občutljiv in topel. Tonko je duhovit, veder, moder in prodoren. Tonko je kritičen, a vselej na pozitiven, konstruktiven način. Tonko je plemenit, velikodušen, solidaren, skratka: dober. S polihistorsko knjižnico v glavi in z otroško radovednostjo zna Tonko ta naš stari svet zmeraj znova ugledati s svežimi očmi, kot bi ga videl prvič.

Tonko, eden in edini.

Tonko je pisec nešteti pаметnih pisem in razglednic, polnih mojstrskih in duhovitih verzov. V tem žanru poleg Tonka Maroevića blestita Stéphane Mallarmé in Aleš Debeljak. Jaz tem pesnikom pošte ne sežem do kolen, nenehno zamujam z odgovori in se nerodno opravičujem. Tonku se moram zahvaliti za prevode pesmi iz *MOM: Male Osebne Mitologije* in mnoge, mnoge druge, nazadnje za pred desetimi dnevi prišedšo, poslednjo pošiljko – revijo *Poezija*, v kateri kot urednik objavi odlomke iz *Bivališč duš* v prevodu Božidarja Brezinščaka Bagole.

Nekoliko bolj zanesljiv sem pri pesemskih pismih. Prav s Tonkom izkušam dandanašnji povsem pozabljeno pesniško disciplino sonetne

korespondence, ki je cvetela v času gibanja *dolce stil nuovo*. Tako on meni med drugim pošlje klasični italijanski sonet *K vrhu, pod oblake*, zapet z alpinistično metaforično verigo, s posvetilom “Borisu, navezana z rimo”, ki hrvaške rime razpnem in zopet spnem s slovensko verzno navezo:

Pisati sonet je preplezati stene:
ob rimi je rima kot klin zraven klina,
a z verzom težko se premaga višina,
če so za letenje metafore lene.

V navezah se nizajo pesniške mene,
saj dana je vsakomur lastna dolžina
vrvi in je skrajna pozornost vrlina:
tu varnost je vrednost kar najvišje cene.

In tam, kjer tercina zamenja kvartino,
na steni se boči rešilni oprimek,
ki váruje pred vrtoglavo globino.

Ta želja po cilju nas žene do rime
na vrhu, kjer zgine nevarni prepad,
v oblake že tonemo rajskih naslad.

Tolaži me, da Tonku pravočasno pošljem zbirko *Lunin Koledar: Praznična Pesniška Pratika*, kamor vključim dva njemu posvečena soneta, tudi v hrvaščini napisani “zamirajoči sonet”, ki zvečer, ko ga znova preberem, razumem drugače kot opoldne, ko ga napišem:

Tonko je Anton, dalmatinsko Ante,
što je rima na Dante.
Dobro ime, dobar ton!
(*Bonton, Bontonko.*)

A prezime? Maroević,
po pučkovi etimologiji – *mare*,
što će reći: *more*.
Mare nostrum,

a Tonko je monstrum
nostalgije,
nostralgije

za svom tom ljepotom
koja je ovdje oduvijek bila,
a bit će i potom ...

Usred mora Hvar,
a iznad mora i Hvara

snijeg i led i žar i čar,
zvjezdane sante

kvantne fizike
i metafizike.

A između njih – san

i pjesan ...

Zvesta duša, naj Te na vekomaj varujeta dom in grob Tvojega rodu v Starem gradu na Hvaru. Srečna duša, naj te vso večnost ziblje tvoje ljubljeno morje. Občasno pa, lepa duša, dvigni sidro in se pridi osvežit pod slap Savice! Čakam Te. Greva na Triglav, ti plezaje in plesaje, jaz pa šepaje in šepetaje ...